

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קכז

עיונים על הדף

ירושת בכור - האם יש מצווה ב"יכיר"?

כתב הרמב"ם (ספה"מ) והמצוה הרמח"ה היא התורה שהורנו בדיני נחלות והוא אמרו יתעלה איש כי ימות וכן אין לו וכו' ומכלל דין זה בלא ספק היות הבכור יורש פי שניים. שזה משפט מחשפטי הירושים. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בשמיני ותשיעי מב"ב. עכ"ל.

לפום ריהטת הרמב"ם נראה, חלק מדיני הנחלות ודבר בלתי נפרד מהם הוא דין הבכור לירש פי שניים וזה מאמרו יתעלה "ומכלל דין זה בלא ספק היות הבכור יורש פי שניים. שזה משפט מחשפטי הירושים." וא"כ היה במשמע שכדי שיוכל הבכור לירש פי שניים צריכים או לידע מיהו הבכור. אולם הרמב"ם הוסיף לשון "שזה משפט מחשפטי הירושים" א"כ היה נראה בדברי הרמב"ם, שאין דין לאב להכיר בנו לצורך הירושה, אלא דין הוא ליורשים שהם יבררו לו הוא הבכור. או שעדיין יש דין על האב להכיר בנו, אלא שדברי הרמב"ם הם ביחס לדיני ממונות שצריך לתת לו פי שניים, זה דין על הירושים להוציא לבכור פי שניים.

בסוגיא לפנינו, יכיר יכירנו לאחרים, מכאן אמר ר' יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור, כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה וחכמים אומרים אינו נאמן. וכתב הרשב"ם (ד"ה יכירנו לאחרים) ר' יהודה קאמר לה. מדגיש הרשב"ם דהילפותא דיכירנו לאחרים הוא דעת ר' יהודה ומדבריו. הרשב"ם (לעיל קכז, ב) על הגמ' איש פלוני בכור הוא אינו נוטל פי שניים, דלמא בוכרא דאימא קאמר. כתב (בד"ה אבל אמר יורש וכו') ואפילו אם תפס מפקין, דלא קרינן ביה יכיר לאחרים וכו'. למדנו מדברי הרשב"ם שב"יכיר לאחרים" נאמרה הלכה בהלכות נחלות, שרבי יהודה הוא האומר שיכיר האב - ולאחרים. היינו כאשר אב, ודוקא אב אמר ענין זה "פלוני הוא הבכור שלי", ויחדש דבר זה לעולם כולו אז תופס דין הבכורה על בנו.

ומחמת כך אי מספקא לן בבכור דאמא וזה הגמ' (לעיל קכז, ב) שלא אמר האב "בכורי" אלא "בכור", כביכול האב לא עשה את "מצות" ה"יכיר" בהכרה לאחרים. וכאשר אדם לא מסיים ומייחד בשם "בכורי" אינו בפרשת הכרה. ולכן אף אם תפס פי שניים מפקין מיניה. וזה שסיים הרשב"ם לא קרינן ביה יכיר לאחרים. כלומר כל מצוות האב היא להכיר ולומר זה בני "בכורי". וזה נאמר ביכיר לאחרים. וכן עוינין לשון רבינו גרשום על הדף, יכיר יכירנו האב לאחרים.

וכן לדברי היר"מ"ה משמעותו דין האב לפרסם לאחרים. ברמב"ן בפירושו ע"ה"ת (דברים כא, טז) נקט, לא יוכל לבכר אזהרה שלא יעשה זה וכו' כי את בן הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים מצוות עשה שינחילו פי שניים. והנה המשווה את הבכור לאחיו בנחלתו עובר בלא תעשה ועשה, ואע"פ שאין דבריו קיימים בדין וכל שכן אם לא רצה להודיע שהוא בכורו וטען שהוא פשוט והנחילו כאחד מבינו מדעתו שהוא הבכור שעובר בהן. (דעת הרמב"ן) שם שאין מצוות יכיר אם מת הבכור ואפי' במקום שיש נפק'ם לבני שירושו פי שניים. לפום ריהטת לשון הרמב"ן, היה נראה שלעולם אין ענין או מצווה מיוחדת על האב להכריז פלוני הוא בכור, אלא אם האב הפקיע מייחוסו וטען שהבכור הוא פשוט, עובר בלאו. אולם בדקדוק לשון הרמב"ן עולה, שעובר בלאו ובעשה, לאו באופן שהפקיע מהבכור את ייחוסו, ומבטל עשה כאשר נמנע מלפרסם את בנו בתורת בכור.

וביותר, כתב הרמב"ן בשכחת הלאוין (מצוה יב) וכו' "והנראה שיש בזה עוד מצות עשה שאומר יתעלה כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים וגם זו מצווה שהוא חייב להכירו ולתת לו פי שניים. ושתייהן שכתן הרב. ואמר בדין הנחלות (מ"ע רמ"ח) שהיות והבכור יורש פי שניים הוא מכלל דין הנחלות. ואם יש בו מצוות עשה מיוחד לו ואינו כן בשאר האחים בודאי נמנה הוא לעצמו. ולא תחשוב שיהיה זה לאו האב מכלל עשה בלבד אבל הוא מצווה להנחיל לו כן שיודיע אותו מי הוא הבכור ויצוה עליו בבכורה ואמנם שתתקיים המצווה בשתיקתו אם נודע בבכורה וכו' עכ"ל.

מבואר להדיא ברמב"ן, יש מצווה להודיע ולהכיר את בכורו ולא רק מניעה או דין על הירושים לוודא מיהו הבכור ולפי"ז להתנהג בדיני הממונות של הנחלה. ועוינין במגילת אסתר שפירש בדעת הרמב"ם, שמה זה מצווה והלאו בכללות בעשה רמ"ח וז"ל והמצווה הרמ"ח היא התורה שהורנו בדין נחלות וכו' ומכלל דין זה בלא ספק היות הבכור יורש פי שניים וכו'.

לפי הרמב"ן בפירושו ה"ל וז"ל "והנה המשווה את הבכור לאחיו בנחלתו עובר בלא תעשה ועשה ואע"פ שאין דבריו קיימים בדין, הוכיח הקצוה"ח (רפא, א) שאין לאב כח להעביר בכורתו מהבכור, לא רק שיש איסור ועשה כנדרש עד עתה, אלא אף אם אמר על אחר שהוא בכור וכו', אין בכוחו ולא אהנו מעשיו. ועיי' באורם ראיותיו מדברי הגמ' בהמשך.

אמנם במאירי (לעיל קכז, ב) על המשנה, הביא מגדולי הצרפתים, שנראה שמועיל אם ביכר כן אחר. ועיי"ש.

מעתה צריך להשכיל, אם התבאר לשיטת הרמב"ן ועוד, שיש מצווה לאב להכיר את בנו בכורו, א"כ מדוע שאלו בסוגיא לפנינו מה יעשו רבנן עם "יכיר", נכון

שלדבריהם לא יכול להחזיק אחר, ולא יכול לפסול בנו, אולם צריך את הפסוק לחדש מצווה לאב. כך הקשה הקצות החושן (רפא, סוסק"א). והניח בצ"ע. באור שמוח (נחלות ב, יד) ביאר, שאם לא היה נפק'ם לדינא ברעיון של הכרת הבכורה, לא היה ענין לפרסם הבכורה. ובאמת עוינין בתוס' בבכורות (מו, ב ד"ה מאי טעמא) שהקשו באופן אחר, מאי קשיא להש"ס. ונקטו שלשון "יכיר" משמע שיש כח בהכרת האב, ושאלה הגמ' מהו.

עיי' ברש"י ביבמות (מז, א ד"ה יכירנו לאחרים) ש"אם אין ביי"ד מכירים אותו, נאמן עליו אביו לומר זה בני בכור ליטול פי שניים". מבואר, דין ההכרה לאחרים הוא לכל דני הבכור ונאמנותו גמורה עד שדומה הדבר לקבלתו בבי דינא.

וכאשר אין האב "מכיר", איך נאמן ואיך נחזיק אותו לבכור, שיטת הרשב"ם שצריך עדות של שניים, שכתב (קכז, ב ד"ה מוחזק אני בו) ועד אחר עימו. היות וס"ל דבעינן לתרתי. ובאמת לאחר שהיתה עדות גמורה על בן שהוא בכור, שיטת הרשב"ם שכבר האב לא נאמן. ובהראשונים יש דפליגי אולם כך היא שיטתו דכתב להדיא (קכז, א ד"ה היו מוחזקין) לאו בעדים שמעידים שראו שנולד קודם לאחיו דאם כך אין האב נאמן, אלא בקול בעלמא כעין שארנו למעלה דהוה קרו ליה בוכרא. עכ"ל. היינו, אמנם נאמן האב ב"יכיר" וזה נאמנות גמורה, עכ"פ מהני רק נגד קול ולא נגד מוחזק לנו בתרי.

סיכום הדף

נושא: בן ידוע בשעת לידה. נאמנות האב בהכרת בניו.

טומטום שסימניו מכוסים ולא ידוע בשעת הלידה אם הוא זכר או שהיא נקיבה (ייתכן שיהיה ידוע בעתיד), וכו"ש "אנדרוגינוס" שלעולם לא יהיה ידוע מהו: **א. אמר רבי אמי**, טומטום אף שנקרע אינו מקבל חלק בבכורה "והיה הבן הבכור" שיהיה "בכור" משעת לידה. **ב. אמר רב** אינו נידון **כבן סורר ומורה** "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה" עד שיהא בן משעת לידה. **ג. אמר אמימר** שאף אינו **מפחית לגבי חלק בבכורה**, היינו שלגבי חלק בכורה מתייחסים אליו כמי שאינו, ורק בשאר החלקים חולקים בשווה, שנאמר "וילדה לו בנים", בן שהוא בשעת לידה. **ד. אמר רב שזבי**, אם חל שמיני של מילה **בשבת אינו נימול**, "אשה כי תזרע וילדה זכר" עד שיהיה זכר משעת לידה. **ה. אמר רב שרביא**, שאין אמו טמאה טומאת לידה "אשה כי תזרע וילדה זכר" עד שיהיה זכר משעת לידה. **שואלת הגמ'** ממשה שאשה שהפילה או ילדה טומטום או אנדרוגינוס, מחמת הספק דנים בה לחומרה **כיוולדת נקיבה** שטמאה טומאת לידה שבועיים (ולא שבוע כזכר) **וחומרה של יולדת זכר** שמיים ארבעים עד שמונים נדון בה מספק טומאת נדה (ולא ימי טוהר כיוולדת נקבה). **וזבדו של רב שרביא** שראו בקושיא, **וזוחה הגמ'** אף את דברי רב שזבי, שהרי מבואר שהתנא לא למד את הדרשה הזו כלל, שהרי היה זה לומר שלחומרה תהיה כיוולדת זכר, נקבה, **ונדה**, שהרי אם אין חל הגדרת יולדת הרי **מיום יד' שתמו ימי טומאת לידה, עד סוף יום הרבעים היא בימי טוהר**, והרי אם לחומרה היה לחשוש שהיא נדה ולא בימי הטוהר.

אמר רבא מבואר בברייתא ראה לדברי רבי אמי, **בן ולא טומטום**, בכור ולא ספק. בן ולא טומטום כדברי רבי אמי. **בכור ולא ספק** למעט מדרשתו של רבא, ב' נשים של אדם אחד שילדו באותו יום **ולא ידוע מי הבכור**, כותבים הרשאה זה לזה, ויכולים לתבוע את חלק הבכורה משאר האחים. **ואמרה הברייתא** שאין נוטל בכורה כיון שיש כאן ספק. **כדרך שאמר ר"פ לרבא בשם רבי ינאי**, ואף רבא חזר בו, שדווקא כאשר היה ידוע מיהו הבכור, ורק א"כ נתערבו, **כיון שיש בכור ידוע**, יכולים לכתוב הרשאה, אולם **אם מעולם לא היה ידוע מי הבכור** אין כותבים הרשאה שהרי אמרה הברייתא "בכור ולא ספק".

שלחו בני אקרא דאגמא לשמואל, מה הדין בהחזק שהוא בכור, ואמר אביו על בן אחר שהוא בכור, **שלח להם שמואל** כותבים הרשאה זה לזה. ומבארת הגמ' ששמואל הסתפק האם **הלכה כרבנן או כרבי**. "כי את בן השנואה יכיר" דרשו יכירנו לאחרים, **אמר רבי יהודה** נאמן אדם לומר זה בני בכור. וכן נאמן לומר זה בני בן גרושה או חלוצה. **ולדעת רבנן** אין האב נאמן לפסול או לומר על בן שהוא בכור באופן שהיינו מוחזקים באחר שהוא בכור. **וביאר רבא לרבנן** "יכיר" נאמר באופן שאין מוחזק. **והנפק"ם** שיקבל בכורה בנכסים שנפלו לאביו לאחר שאמר שהוא בכור, שעל נכסים שכבר היו ביד האב יש לו מיגו שהיה נותן לו במתנה ולא בתורת ירושה. **ולשיטת רבי אמיר** שניתן להקנות דבר שלא בא לעולם, **הנפק"ם** בנכסים שנופלים לאב בזמן שהיו גוסס ואינו בר הקנאה.

למדו בברייתא היו מוחזקים באחד שהוא בכור, **ואמר אביו** על אחר שהוא בכור, נאמן האב כשיטת רבי יהודה. **היו מוחזקים** שאינו בכור **ואמר אביו** שהוא בכור, אינו נאמן כשיטת רבנן.

אמר רבי יובנן, אם אמר "בני הוא", א"כ אמר "עבדי הוא", כיון שנאמן על בנו, לא נאמן לשנות ולומר עבדי. אם בתחילה אמר "עבדי הוא" ואח"כ אמר "בני הוא", נאמן שהתכוון לומר שממשש אותו כעבד. **ובבית המכס להפך**, אם אמר במכס "בני הוא", א"כ אמר "עבדי הוא", נאמן שהוא עבד, וכדי להברית את המכס אמר שהוא בנו. ואם אמר במכס "עבדי הוא" ואח"כ אמר "בני הוא", לא יהיה נאמן שלא מסתבר שאדם קורא לבנו עבד בבית המכס.

מבואר בברייתא שאם היה אדם משמשו כעבד ואמר שהוא עבד, ואח"כ אמר שהוא בנו, אינו נאמן, **ולכאורה** שלא כדברי רבי יוחנן שאמר שבאופן זה ניתן להעמיד את דבריו שכוונתו שמשמשו כבד. **ביאר רבנן**, שמדובר שאמר שזה עבד ששווה מאה זוז, שמילים אלו אין אדם אומר על בנו, **ובהכרח** כוונתו היתה פשוטה שהוא עבד.